

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ОБЛКОВО-ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Методичні рекомендації

для підготовки курсової роботи
здобувачами вищої освіти
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
з навчальної дисципліни «Аналіз господарської діяльності»

УДК 65.011.47:338

М54

Методичні рекомендації друкуються за рішенням науково-методичної комісії обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету від 28 жовтня 2021 року, протокол № 2.

Укладачі:

О.М. Вишневська – доктор економічних наук, професор, декан обліково-фінансового факультету, Миколаївський національний аграрний університет.

О.М. Усикова – доктор економічних наук, професор кафедри обліку і оподаткування, Миколаївський національний аграрний університет.

А. Г. Костирко – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри обліку і оподаткування, Миколаївський національний аграрний університет.

Рецензенти:

Т.А. Пінчук – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, аудиту і оподаткування Херсонського національного технічного університету;

О.В. Величко – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри готельно-ресторанної справи та організації бізнесу Миколаївського національного аграрного університету.

© Миколаївський національний аграрний університет, 2021

© Вишневська О.М., Усикова О.М., Костирко А.Г.

Загальні положення

Розвиток сфер та галузей економіки має суттєву залежність від змін у зовнішньому середовищі. Нарощування виробничих потужностей підприємств, розширення ринкових можливостей, іміджеві позиції формуються під дією сукупності управлінських рішень, які потребують постійного коригування та адаптації. Зміни, які відбуваються у зовнішньому середовищі, можуть здійснювати суттєвий вплив на діяльність суб'єктів ринку, особливо у контексті формування та реалізації стратегії їхнього розвитку.

Особливості діяльності суб'єктів аграрного сектора економіки коригують підходи щодо локального та галузевого розвитку через високий рівень капіталоємкості галузі, суттєву залежність від природно-кліматичних чинників, інфраструктурних й інформаційних обмежень.

Саме тому пріоритетність розвитку суб'єктів аграрного сектора повинна бути направлена на постійну адаптацію внутрішнього середовища до зовнішніх змін різних рівнів (від галузевого до глобального).

Глобалізаційні процеси та явища, поширення сфери дії транснаціонального бізнесу, збільшення кількості великих аграрних формувань (агрохолдинги), трансформаційні земельні процеси, природно-кліматичні ризики та транскордонні екологічні небезпеки є актуальними на часі. Зміни зовнішнього середовища повинні коригувати внутрішні процеси, що доцільно здійснювати з огляду на потенційні можливості суб'єктів аграрного сектора.

Своєчасність прийняття управлінських рішень, їхня адекватність по відношенню до ресурсних можливостей суб'єктів, дієвість практичної реалізації рішень забезпечують суттєві переваги у нарощуванні конкурентних позицій на аграрному ринку, що доводить практичний досвід діяльності великих за розмірами аграрних компаній. Використання інструментів економічного аналізу дозволяє виявляти причини зміни ситуації та визначати потенційні можливості щодо розвитку.

Суттєвий вплив зовнішніх чинників доводить доцільність проведення короткострокового прогнозування (планування) діяльності суб'єктів, формування аналітичних задач та відповідних практичних рішень. Критичною може виявитися ситуація, яка обмежує можливості щодо адаптації внутрішнього середовища до неочікуваних й суттєвих змін.

Аналітичні задачі повинні базуватися на внутрішніх можливостях суб'єктів швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища за умови реальної оцінки потенційних вхідних умов (ресурсний потенціал, позиції у ринковому середовищі, інвестиційні можливості тощо). Практичне запровадження управлінських рішень повинно бути зорієнтовано на адекватність заходів у реалізації стратегії розвитку суб'єктів аграрного сектора економіки. Формування планів та прогнозів повинно бути адекватне умовам діяльності.

Суттєвий вплив глобалізаційних чинників спонукає до посилення ролі аналітичної роботи на підприємствах як з точки зору комплексної оцінки, так і планування (прогнозування) діяльності.

Результативність діяльності окремих суб'єктів ринку залежить не лише від вхідних умов (внутрішні резерви, потенційні можливості, виробничі потужності), а і сукупності зовнішніх чинників, які швидко змінюються у часі та просторі. Існує нагальна потреба постійної оцінки умов зовнішнього середовища, визначення напрямів організаційно-економічних змін та коригування окремих технологічних процесів.

Саме тому вибір дієвих аналітичних методів оцінки та прогнозування діяльності є важливим завданням управління. Обґрунтування доцільності аналітичних задач, які будуть формуватися у підрозділах підприємствах, залежить від організаційної структури суб'єктів ринку.

Основним обмеженням у аналітичній роботі суб'єктів ринку залишається відсутність достовірної та повної інформації щодо умов зовнішнього середовища. При цьому реакція на зміни зовнішнього середовища повинна бути оперативною, управлінцям доцільно визначати альтернативні рішення з огляду на можливості суб'єктів ринку, з урахуванням запланованих результатів діяльності. Планування діяльності повинно полягати у визначенні цілей та параметрів їхнього досягнення.

Метою навчальної дисципліни «Аналіз господарської діяльності» є засвоєння здобувачами вищої освіти теоретичних й практичних знань з питань організації та ведення аналізу господарської діяльності, набуття навичок щодо методики проведення аналізу на різних рівнях господарювання з метою комплексного оцінювання результатів діяльності, прийняття дієвих, ефективних, оптимальних управлінських рішень. Формою підсумкового контролю є захист курсової роботи.

1. Особливості аналітичної роботи на підприємстві, прийняття управлінських рішень, партнерство

Оцінка діяльності суб'єктів ринку повинна бути направлена не лише на формування стратегічних планів розвитку, а й на оперативне реагування на зміни, які відбуваються. Оцінка внутрішнього та зовнішнього середовища потребує суттєвої підготовки, як кадрової, так і інформаційно-технічної. Управління внутрішніми процесами передбачає постановку та вирішення чітких аналітичних задач, які зорієнтовані на забезпечення можливостей уникати кризових явищ та нівелювати ризики. Чіткі параметри порівняння дозволяють приймати рішення з огляду на аналогічні явища у попередніх періодах, а використання експертної оцінки - формувати уявлення щодо складності процесів, які відбуваються, або можуть відбутися.

Планування (прогнозування) діяльності суб'єктів ринку на короткострокову перспективу, коригування рішень з огляду на зміну ситуації, надають можливість використовувати оперативний аналіз та здійснювати дієву адаптацію процесу управління. Використання довгострокових прогнозів та використання їх в аналітичній оцінці діяльності суб'єктів ринку є досить суб'єктивним, подібна інформаційна основа порівняння може надати лише загальне уявлення щодо перспектив розвитку.

Проведення комплексної оцінки діяльності суб'єктів ринку передбачає дослідження усіх процесів і явищ, від місцерозташування до розподілу чистого прибутку і є достатньо трудомістким процесом. Результативність комплексної оцінки може бути отримана лише з огляду на стратегічні перспективи, оцінку вхідних можливостей суб'єктів забезпечити умови щодо функціонування та можливого нарощування потужностей. Оперативний аналіз повинен відбуватися з урахуванням отриманих результатів, як базис для порівняння із результатами діяльності суб'єктів. Періодичність оцінки залежить від особливостей діяльності, якості кадрового потенціалу, організаційної структури, генеральної (кінцевої) мети діяльності та інтересів учасників.

З огляду на особливості аграрного сектора економіки стратегічне планування надає можливість визначити основні пріоритети розвитку суб'єктів. Зміна ситуації на ринку аграрної продукції, суттєвий вплив великих корпорацій, посилення їхніх конкурентних позицій, інфраструктурні та інформаційні обмеження, спонукають до постійного коригування технологічних та фінансових рішень. Основним чинником, який обмежує можливості дрібних та середніх за розмірами суб'єктів аграрного ринку, залишається ціна реалізації основних видів інтенсивних культур, яка в період збору врожаю не забезпечує покриття усіх понесених витрат. Великі корпорації (агрохолдинги) подібні обмеження нівелюють активним розвитком логістики.

Отже, адаптація управлінських рішень була і залишається вимушеною необхідністю ведення бізнесу. Виявлення дієвих альтернатив є перевагою, яка дозволяє отримати заплановані результати діяльності та мінімізувати витрати, нейтралізувати втрати. З метою забезпечення повноти інформаційної бази та прийняття рішень доцільно проводити оцінку ризиків (інвестиційний, кредитний, бізнес-ризик, ризик втраченої переваги або втрачених можливостей, екологічний ризик).

Результативність аналітичної оцінки ризиків у формуванні альтернативних рішень може бути забезпечена лише за умови чітко встановлених умов партнерства та рівнів відповідальності, спільної мети, яка зорієнтована на розвиток суб'єктів ринку. Сформоване авторами доповнення пов'язане із можливими варіантами рішень, які можуть бути свідомо спрямовані на доведення суб'єктів ринку до банкрутства або фіктивного банкрутства, тобто, певних шахрайських дій.

При оцінці ризиків необхідно враховувати їхні базові характеристики (альтернативність, невизначеність, суперечливість), так як вони визначають напрями адаптації управлінських рішень. Суперечливість ризику проявляється у тому, що він спонукає до реалізації певних нових рішень, ініціатив, альтернатив, забезпечуючи можливості розвитку. Але з іншої сторони, вибір альтернативного рішення в умовах ризику може бути помилковим, рішення можуть не враховувати усіх передумов щодо розвитку.

Альтернативність пов'язана із необхідністю вибору з декількох можливих варіантів управлінських рішень. Вибір альтернативного рішення залежить від ситуації. Вибір рішення здійснюється з урахуванням досвіду та інтуїції, до яких необхідно додавати спеціальні методи дослідження, передбачення, прогнозування

(планування). Невизначеність пов'язана із відсутністю впевненості у достовірності інформації щодо ситуації, яка склалася, або може виникнути у майбутньому.

Приймаючи рішення необхідно враховувати усі можливі варіанти подій та можливі ризики. Доцільним є формування дієвої (адекватної) стратегії управління ризиками, що дозволить забезпечити досягнення поставлених цілей. Важливою умовою організації процесу управління повинна бути оптимізація співвідношення між рівнем ризику та можливими результатами від реалізації прийнятих управлінських рішень, обраних альтернатив. Ризик та доходність змінюються у одному напрямку, чим вищим є рівень доходності, тим вищим є ризик реалізації рішень.

Ризик являє собою подію, яка може відбуватися за умови невизначеності з деякою вірогідністю та мати наступні наслідки: позитивний — отримання відповідних переваг, запланованих результатів; негативний — отримання збитків або певних непередбачуваних подій; відсутній — без змін.

Оцінка ризиків включає дослідження основних передумов та наслідків їхнього можливого виникнення. Так, кредитний ризик можна оцінити через розрахунок рівня кредитоспроможності суб'єктів ринку та оцінку основних параметрів його виникнення (термін кредиту, відсоткова ставка по кредиту, порядок та умови погашення кредиту, гарантії або забезпечення кредиту, валюта кредиту, курс валют, надійність банківської установи). Інвестиційний ризик можна оцінити через розрахунок рівня інвестиційної привабливості та оцінку основних параметрів процесу інвестування (обсяг інвестиційних ресурсів, умови інвестування, строк реалізації інвестиційного проекту, гарантії учасників, надійність інвестора).

Бізнес-ризик можна оцінити через розрахунок рівня чистого прибутку та оцінку основних параметрів його отримання (організація виробництва та праці, маркетингова стратегія, надійність партнерів, рівень ділової активності, дієвість внутрішнього планування та контролю).

Ризик втраченої переваги або втрачених можливостей можна оцінити через розрахунок рівня фінансових втрат, які характеризують обмежені або втрачені можливості прийняття або коригування управлінських рішень. Зазначені показники дозволяють обґрунтувати можливі альтернативні управлінські рішення не лише у звичайній діяльності суб'єктів ринку, а й в умовах потреби у кредитуванні, або залученні інвестиційного капіталу. Вагомою перевагою у забезпеченні умов до розвитку суб'єктів ринку є надійність усіх осіб, які залучені до процесу управління, партнерів.

Орієнтація на спільні результати діяльності усіх зацікавлених осіб дозволяє забезпечити можливості упередження ризику втраченої переваги, тобто, нівелювати втрати та не допустити появу й поширення кризових явищ.

З метою оцінки ризиків можуть бути використані формалізовані та неформалізовані методи. Основною метою оцінки є забезпечення варіантів (альтернатив) рішень, які будуть направлені на результативність управління, своєчасність та адекватність формування, прийняття й коригування рішень з огляду на зміну ситуації у веденні бізнесу (таблиця 1).

Невизначеність у досягненні того або іншого результату діяльності визначається впливом сукупності екзогенних (зовнішніх) та ендогенних (внутрішніх) чинників впливу.

Невизначеність пов'язана із неповнотою та неточністю інформації щодо умов діяльності суб'єктів ринку. Ризики є вірогідністю втрати через невизначеність. Втрати виникають через відповідні події за умови невизначеності, які провокують посилення рівня ризику. Дієвість організації управління та оцінки вірогідних альтернатив розвитку залежить від ідентифікації ризиків. Тобто, кожному виду ризику повинен відповідати певний набір інструментів управління.

Вагомою складовою результативності оцінки є коректна аналітична задача, вибір дієвого методу дослідження та адекватне ситуації (вхідним умовам) управлінське рішення (управлінські рішення).

Комплексне оцінювання діяльності, рейтингове оцінювання роботи підрозділів підприємства, узагальнення результатів оцінки, прийняття рішень на різних рівнях залежать від організаційної структури підприємства.

Таблиця 1 Напрями, методи та результати аналітичної оцінки діяльності суб'єктів ринку

Напрями оцінки	Методи оцінки	Результати оцінки
<p>Комплексна оцінка діяльності:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Аналіз умов господарювання підприємства (внутрішні, зовнішні чинники впливу). 2. Аналіз ринкових можливостей підприємства (маркетинговий аналіз). 3. Аналіз ресурсного потенціалу підприємства, оцінка впливу природних чинників впливу, екологічний аналіз. 4. Аналіз виробництва продукції, товарів, надання робіт та послуг підприємством. 5. Аналіз собівартості продукції, оцінка витрат діяльності, управління витратами. 6. Аналіз реалізації продукції, товарів, робіт та послуг підприємством. 7. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства. 8. Аналіз фінансового стану підприємства. 9. Оцінка інвестиційної привабливості підприємства. 10. Оцінка кредитоспроможності підприємства тощо. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Методи якісного аналізу — загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція) та методи експертних оцінок. 2. Методи кількісного аналізу — традиційні методи (порівняння, середні величини, індекси, динамічні ряди, аналітичні групування), методи дослідження детермінованих факторних зв'язків, методи комплексної економічної оцінки, графічні методи аналізу, методи оптимальних рішень, фонові метричні методи і моделі. 	<p>Альтернативні управлінські рішення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - формування; - прийняття; - коригування; - контроль за виконанням; - рівні відповідальності; - оцінка результативності рішень. <p>Напрями коригування процесу управління:</p> <ul style="list-style-type: none"> - підвищення ефективності використання кадрового потенціалу; - підвищення рівня відповідальності за результати планування діяльності, оцінки діяльності, отримані результати діяльності; - оптимізація організаційної структури; - рівень інноваційної та технологічної готовності; - контроль; - рівень довіри.

<p>Оцінка ризиків:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Кредитний ризик. 2. Інвестиційний ризик. 3. Бізнес-ризик. 4. Ризик втраченої переваги або втрачених можливостей. 5. Екологічний ризик. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Експертні методи оцінки. 2. Статистичні методи оцінки. 3. Розрахунково-аналітичні методи оцінки. 4. Аналогові методи оцінки. 	<p>Ситуація ризику пов'язана зі стохастичними процесами, які ґрунтуються на таких умовах:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наявність невідповідності; - необхідність вибору альтернативи; - оцінка вірогідності здійснення обраних альтернатив.
--	--	--

Джерело: узагальнено авторами

З точки зору результативності управління — на ситуацію слід реагувати відразу, або не реагувати взагалі. На усіх етапах оцінки існує потреба щодо дослідження та оцінки ризиків, які нівелюють очікувані результати діяльності.

Суттєвою базовою основою аналітичної задачі – є визначення особливостей діяльності суб'єктів ринку з огляду на галузеву приналежність. Послідовність вирішення аналітичної задачі передбачає: формування чіткої мети аналізу; визначення основних завдань, постановка задач; інформаційне забезпечення проведення аналізу; обґрунтування основних принципів, масштаби оцінки; вибір методів й підходів аналізу; вибір критеріїв результативності; визначення груп показників; вибір групи нормативних значень показників; вибір групи прогнозних (планових) значень показників з метою порівняння; розрахунок показників, виявлення причинно-наслідкових залежностей; порівняння показників з нормативними, прогнозними (плановими) значеннями; виявлення пріоритетних чинників впливу на процеси та явища; узагальнення результатів, формування пропозицій, виявлення резервів; узагальнення пропозицій щодо прийняття рішень; підготовка аналітиком, групою аналітиків інформації у вигляді аналітичної записки або аналітичної довідки, формування виробничого плану, звіту, фінансового плану, звіту, стратегії розвитку, маркетингового плану, бізнес-плану, інвестиційної пропозиції, інвестиційного плану, аудиторського висновку; прийняття управлінських рішень; контроль за виконанням; оцінка результативності управлінських рішень, відповідальність за рішення.

Відмінність ризиків за напрямками коригування рішень залежить від масштабності їхнього впливу на окремі процеси та явища, що визначає інструменти реалізації обраних альтернатив. Так, вплив глобальних екологічних змін можна оцінити рівнем вуглецевих викидів, які провокують потепління, зміну природно-кліматичних умов та підходи щодо ведення сільського господарства та можливості гарантування продовольчої безпеки світу й окремих його регіонів. Виявлено, що скорочення вуглецевих викидів у 2000 році оцінювалося, як потреба на рівні тривідсоткового скорочення, актуальним на часі є питання десятивідсоткового скорочення. Результати впливу є суттєвими та загрозливими через негативні прояви та критичні очікування щодо кліматичних змін. Останні 10

років стали найбільш високими за температурними параметрами, саме антропогенні чинники стали причиною більшості погодних катаклізмів.

Отже, глобальність ризиків визначає обмеження або можливості управління ними, формує альтернативні варіанти рішень або їхню відсутність. Суттєвим залишається й вплив вірогідності появи та проявів ризиків, що повинно обумовлювати поведінку усієї системи управління.

Ситуація виникнення ризику пов'язана із процесами, які мають зв'язок із наступними передумовами: наявність ситуації невизначеності, необхідність вибору альтернатив, оцінка вірогідності практичного впровадження альтернатив. Вірогідність настання ситуації обумовлена суттєвою кількістю чинників та передумов. Оскільки на момент прийняття рішення немає чіткої позиції щодо результатів практичного впровадження альтернатив, можна лише передбачити події, очікуваний результат залишається випадковою величиною. Оцінити результативність управлінських рішень або обраних альтернатив можна лише по завершенню періоду очікування результату. Чим точнішим є планування (прогнозування) діяльності, тим меншим є рівень ризику та результативнішим вибір й впровадження управлінських рішень, обраних альтернатив з огляду на вхідні умови та можливості суб'єктів ринку.

З метою вирішення значної кількості практичних задач достатньо мати чіткі характеристики пріоритетних чинників впливу, які надають повнішу характеристику вірогідності зміни ситуації у майбутньому, переважно, у короткостроковій або середньостроковій перспективі. Вибір пріоритетних чинників впливу потребує поєднання знань, вмінь, логіки мислення та інтуїції аналітика. Практичне запровадження виявлених альтернатив доцільно здійснюватися на умовах державно-приватного або публічно-приватного партнерства. Основні напрями партнерства включають пріоритетні завдання з огляду на потреби та інтереси усіх учасників, що нівелює або обмежує настання ситуації, яка провокує ризики. Партнерство дозволяє спільними зусиллями вирішувати масштабні фінансові, техніко-технологічні, екологічні завдання, які доповнюються відповідними гарантіями учасників процесу. Гарантія та відповідальність учасників дозволяє брати участь у міжнародних проєктах, які орієнтовані на вирішення масштабних питань, у тому числі екологічного характеру.

Саме тому вибір альтернативного варіанту рішення доцільно орієнтувати на можливості запровадження спільних проєктів на умовах партнерства, реалізацію спільних дій та відповідальності за отримані (очікувані) результати (таблиця 2).

Практичне впровадження управлінських рішень повинно бути забезпечене можливостями реалізації спільних заходів, гарантування інтересів, відповідальності та очікуваних результатів співпраці за умов державно-приватного або публічно-приватного партнерства.

Державно-приватне партнерство є різновидом публічно-приватного партнерства й являє собою систему відносин, у реалізації яких використовуються ресурси обох партнерів з відповідним розподілом ризиків, відповідальності, результатів. Публічно-приватне партнерство зорієнтовано на вирішення низки завдань, які носять організаційно-інформаційний характер, що є актуальним

питанням й сприяє можливості реалізації спільних проєктів за участі широкого кола учасників. До основних завдань партнерства можна віднести: розробка наукових засад реалізації проєктів, визначення пріоритетних напрямів та форм участі приватного сектору у суспільно значущих інфраструктурних проєктах, механізмів оцінки рівня ефективності участі сторін у таких проєктах, управління проєктами, узагальнення та поширення досвіду реалізації, сприяння формуванню відповідального ставлення бізнесу та територіальних громад до додержання інтересів суспільства, сприяння інформаційно-аналітичному, технічному забезпеченню формування ринку проєктів у межах публічно-приватного партнерства.

Таблиця 2 Пріоритетні напрями партнерства у реалізації управлінських рішень суб'єктами ринку

Публічно-приватне партнерство	Державно-приватне партнерство
Співробітництво між приватним підприємством, що фінансується та діє через партнерство між Урядом та приватними суб'єктами ринку.	Співробітництво між державним та приватним партнерами у реалізації спільних проєктів.
Учасники	
Держава приватний бізнес міжнародні партнери міжнародні організації громадські організації громадські активісти об'єднані територіальні громади фізичні особи (резиденти, нерезиденти держави) інші зацікавлені особи	
Пріоритетні напрями діяльності	
Виконання широкого спектру задач (від нормативно-правового регулювання, інформаційного супроводу, організаційно-технічного супроводу до стимулюючих й мотиваційних заходів).	Реалізація проєктів, орієнтованих на отримання інтересів учасників — співфінансування заходів з кількох джерел, гарантії держави, відповідальність учасників, рівень довіри, ділова активність партнерів.
Очікувані результати співпраці	
результативність співпраці влади, бізнесу й суспільства результативність співпраці за міжнародними проєктами, угодами впровадження соціальних проєктів розвиток соціальної інфраструктури зацікавленість бізнесу зацікавленість фінансових установ та організацій використання міжнародного досвіду співпраці, проведення участь у спільних освітньо-наукових, інформаційно-консультаційних, дорадчих заходах коригування інструментів стимулювання (бюджетне фінансування, кредитування, оподаткування, страхування) коригування механізмів співпраці партнерів координація підходів та завдань учасників відносин відповідальність учасників та довіра у взаємовідносинах техніко-технологічне оновлення виробництв інфраструктурне та інформаційне забезпечення процесів інноваційний розвиток галузей та сфер національної економіки	

Джерело: узагальнено авторами

Партнерство сприяє використанню відповідних інформаційних й інноваційних технологій, проведенню науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектно-конструкторських, технологічних, пошукових та проектно-пошукових робіт, інших робіт, які пов'язані із доведенням наукових й науково-технічних знань до стадії практичного запровадження. Партнерство стимулює розвиток діяльності з надання послуг щодо розробки, супроводження проектів, спонукає до захисту інтересів учасників, передбачає проведення експертиз та оцінки доцільності, коригування відповідних нормативно-правових актів, програм та проектів, механізмів взаємодії. Спільна реалізація поставлених задач дозволяє розподілити не лише результати, а й відповідальність та потенційні ризики.

Отже, пріоритетні підходи оцінки ризиків у діяльності суб'єктів аграрного сектора економіки повинні ґрунтуватися на можливості запровадження дієвих інструментів управління, які залежать від масштабності ризиків, можливості реалізації заходів з виділеного кола альтернатив. Достовірна оцінка ситуації дозволяє уникати зайвих витрат, втрат та формувати коло альтернатив. Адекватність рішень є вагомою перевагою в управлінні діяльністю, так як дозволяє сконцентрувати зусилля на пріоритетах, фактичних можливостях суб'єкту ринку та його структурних підрозділів, за їхньої наявності. Оцінка ризиків повинна враховувати їхню масштабність та суперечливість з огляду на очікування, вірогідність появи (виникнення).

Масштабність процесів та явищ, складність ситуацій, які виникають, спонукає до використання механізмів спільного вирішення питань та реалізації проектів, у тому числі на умовах партнерства. Нівелювання ризиків за рахунок спільних заходів, відповідальності та довіри дозволяє отримувати результативність заходів, у тому числі екологічного характеру, що доводить досвід співпраці на різних рівнях управління.

Процес управління потребує використання аналітичних інструментів з метою упередження загроз, визначення можливостей, нейтралізації ризиків, передбачає безперервний процес коригування, адаптації оперативних й стратегічних управлінських рішень. Вибір дієвого методу оцінки та прогнозування дозволяє підвищити рівень результативності провадження управлінських рішень, орієнтацію на альтернативи, які гарантують отримання результативності.

Своєчасність управлінських рішень, орієнтація на потенційні можливості визначають перспективи розвитку суб'єктів ринку. Управління процесами передбачає постановку та вирішення чітких аналітичних задач, а чіткі параметри порівняння дозволяють приймати рішення з огляду на аналогічні явища у попередніх періодах. Коригування рішень повинно відбуватися з огляду на масштабність зміни ситуації, що надає можливість здійснювати дієву адаптацію процесу управління.

З огляду на особливості аграрного сектора економіки стратегічне планування надає можливість визначити основні пріоритети розвитку суб'єктів. Результативність планування та аналітичної оцінки ризиків може бути забезпечена лише за умови чітко визначеної мети та задач діяльності, спільних

інтересів, встановлених умов партнерства та рівнів відповідальності кожного з учасників. Подібний підхід повинен використовуватися з метою упередження ризиків, які можуть бути спрямовані на певні шахрайські дії (доведення суб'єкту ринку до банкрутства, фіктивне банкрутство) або екологічні загрози глобального характеру, транскордонні небезпеки. При оцінці ризиків доцільно враховувати їхню альтернативність, невизначеність та суперечливість. Невизначеність у досягненні того або іншого результату діяльності визначається впливом сукупності чинників й пов'язана із неповнотою та неточністю інформації щодо умов діяльності суб'єктів ринку, метою та задачами управління, суперечностями та спільними інтересами учасників.

Тобто, дієвість управління та оцінка вірогідних альтернатив розвитку залежить від ідентифікації ризиків, а кожному виду ризиків відповідає певний набір інструментів

управління. При цьому адекватність управлінських рішень та поставлених оперативних й стратегічних задач виступає суттєвою перевагою в управлінні діяльністю, так як дозволяє сконцентрувати зусилля на пріоритетах, фактичних можливостях, перевагах, а не недоліках, потенційних загрозах (як техніко-технологічних і фінансових, так і екологічних).

Вагомою складовою результативності оцінки є коректна аналітична задача, вибір дієвого методу дослідження та адекватне ситуації управлінське рішення. Виявлені практичні задачі повинні мати чіткі механізми взаємодії, які коригуються з огляду на вірогідність зміни ситуації у майбутньому. При цьому вибір пріоритетних чинників впливу потребує поєднання знань, вмінь, логіки мислення та інтуїції аналітика. Практичне запровадження виявлених альтернатив може здійснюватися на умовах державно-приватного партнерства з метою гарантування захисту інтересів усіх учасників, у тому числі окремих представників міжнародних організацій. Подібне партнерство дозволяє нейтралізувати ризики та обмежити фінансові втрати, знизити рівень недовіри й недостовірності інформації щодо масштабності й результативності існуючих загроз. Практичний досвід засвідчує результативність подібного партнерства у різних сферах та галузях економіки.

Актуальним залишається й питання щодо формування відповідної суспільної думки щодо участі у проєктах на умовах партнерства, довіри бізнесу до подібної співпраці, інвестора, гаранта.

Активізація співпраці дозволяє розширити представництво у різних міжнародних організаціях, підвищити зацікавленість у розвитку інвестиційної й інноваційної діяльності, підвищити рівень організаційного та інформаційного, інфраструктурного забезпечення розвитку галузей та сфер економіки, у тому числі аграрного сектора. Довіра учасників процесу може бути гарантована лише з часом, але результативність подібного партнерства є вимогою часу та потребою суспільства. Доцільність реалізації партнерських відносин доводить глобальність екологічного питання, існуючих загроз, залежності аграрного сектора від зміни клімату планети та необхідність спільного вирішення масштабних питань з метою обмеження негативних проявів та ризиків на різних рівнях (від локального до глобального або, навпаки, від глобального до локального). Аналітична оцінка та

упередження ризиків в умовах глобального світу не може бути обмежена територіально, глобальність світу доводить потребу адаптації та коригування управлінських рішень суб'єктами ринку з огляду на існуючі та потенційні небезпеки, у тому числі екологічного характеру.

3. Орієнтована тематика курсових робіт

1. Аналіз та напрями оптимізації витрат на виробництво продукції.
2. Аналіз та напрями оптимізації витрат підприємства.
3. Аналіз на напрями оптимізації витрат на оплату праці.
4. Аналіз та напрями оптимізації матеріальних витрат.
5. Аналіз та напрями нарощування доходу (виручки) від реалізації продукції.
6. Аналіз та напрями нарощування доходу (виручки) від реалізації товарів, робіт, послуг.
7. Аналіз та напрями нарощування прибутку від реалізації продукції.
8. Аналіз та напрями нарощування прибутку від основної діяльності підприємства.
9. Аналіз рентабельності продукції за видами.
10. Аналіз та напрями підвищення рентабельності діяльності підприємства.
11. Аналіз конкурентних (ринкових) позицій підприємства.
12. Маркетинговий аналіз діяльності підприємства.
13. Аналіз ресурсного потенціалу підприємства.
14. Аналіз фінансового стану підприємства.
15. Аналіз інвестиційних можливостей підприємства.
16. Аналіз та напрями підвищення інвестиційної привабливості підприємства.
17. Аналіз технологічних можливостей підприємства.
18. Аналіз виробничих потужностей підприємства.
19. Аналіз та напрями гарантування економічної безпеки підприємства.
20. Аналіз та напрями гарантування фінансової безпеки підприємства.
21. Аналіз та напрями підвищення інвестиційних можливостей підприємства.
22. Аналіз виробництва продукції за видами.
23. Аналіз реалізації продукції за видами.
24. Аналіз використання земельних ресурсів підприємства.
25. Аналіз використання трудових ресурсів підприємства.
26. Аналіз використання основних засобів підприємства.
27. Аналіз економічної ефективності використання ресурсів підприємства.
28. Аналіз економічної ефективності виробництва продукції.
29. Аналіз рентабельності діяльності підприємства.
30. Аналіз капітальних вкладень підприємства.
31. Аналіз матеріально-технічної бази підприємства.
32. Маржинальний аналіз діяльності підприємства.
33. Екологічний аналіз діяльності підприємства.
34. Аналіз діяльності підрозділів підприємства.
35. Комплексна оцінка діяльності підприємства.
36. Аналіз та прогнозування діяльності підприємства.

37. Аналіз та прогнозування діяльності підрозділів підприємства.
38. Аналіз та прогнозування основного виду діяльності підприємства.
39. Аналіз та формування стратегії розвитку підприємства.
40. Аналіз та формування інвестиційного плану діяльності підприємства.
41. Аналітичне забезпечення операційної діяльності підприємства аграрного сектора (аграрної сфери).
42. Аналітичне забезпечення логістичної діяльності підприємств аграрного сектора (аграрної сфери).
43. Аналітичне та інформаційне забезпечення діяльності підприємств аграрного сектора (аграрної сфери).
44. Аналіз витрат основного виду діяльності підприємств аграрного сектора (аграрної сфери).
45. Аналіз реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) підприємств аграрного сектора (аграрної сфери).
46. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємств аграрного сектора (аграрної сфери).
47. Аналітичне забезпечення інвестиційної діяльності підприємств аграрного сектора (аграрної сфери).
48. Екологічний аналіз та моніторинг техніко-технологічних процесів підприємств (територіальний аспект).
49. Аналітичне забезпечення ресурсного потенціалу підприємств (територіальний та галузевий аспект).
50. Аналітичне забезпечення основного виду діяльності та стратегічні напрями розвитку (територіальний та галузевий аспект).

4. Структура курсової роботи.

Титульний лист.

Зміст.

Вступ.

Теоретичний розділ за темою дослідження.

Аналітичний розділ за темою дослідження.

Проектний розділ. Обґрунтування та розрахунок резервів.

Висновки.

Список використаних джерел.

Додатки. Форми звітності.

У теоретичному розділі формується теоретична та методична основа дослідження за темою, проводиться огляд літератури.

У аналітичному розділі проводиться оцінка процесів та явищ, використовуються фактичні показники діяльності підприємства, його підрозділів, нормативні показники, планові (прогнозовані) показники, статистична інформація, інформація аналітичних довідників тощо.

Обов'язково визначаються причинно-наслідкові залежності,

У проектному розділі проводиться обґрунтування можливих резервів, розрахунок показників з огляду на сформовані пропозиції автора.

Обґрунтовуються можливі управлінські рішення.

Обґрунтовуються можливі ризики.

Обсяг курсової роботи становить 50-60 сторінок.

Усі роботи перевіряються на плагіат, тому курсова робота подається на кафедру у паперовому та електронному варіанті.

До курсової роботи обов'язково надаються форми звітності по підприємству за останні 2-3 роки.

5. Вимоги до оформлення

Курсова робота оформлюється на аркушах формату А4, текст розміщується за шириною сторінки, 1,5 інтервалом, 14 шрифтом, абзац — 1,25. Таблиці можуть бути оформлені 10 або 12 шрифтом, одинарним інтервалом. Великі за розміром таблиці та таблиці з вихідною інформацією необхідно надавати у додатках до курсової роботи.

Рисунки оформлюються лише чорно-білим виконанням, зазначається легенда (пояснення) до рисунку. Назва рисунку надається після рисунку.

Параметри сторінки: верхня та нижня - 2,0 см, права сторона аркуша - 1,0 см, ліва сторона аркуша - 2,0 см.

Список використаних джерел повинен відповідати посиланням за текстом, відповідати вимогам щодо цитування, узагальнення та перефразування інформації, яка використовується автором. Усі посилання повинні бути коректними. При посиланні на електронний ресурс необхідно зазначити дату звернення автора.

Аналітична інформація повинна бути достовірною, відповідати формам звітності підприємства, статистичній звітності, довідникам, якщо такі використовувалися у роботі.

У курсовій роботі можна використовувати рейтинговий аналіз, ранговий аналіз, побудову матриці SWOT тощо.

Усі методи та підходи економічного аналізу повинні використовуватися коректно.

Порівнювані процеси та явища повинні обов'язково мати спільні порівняні ознаки.

Табличний матеріал, який рекомендовано до використання під час підготовки курсової роботи сформовано у додатках до методичних рекомендацій (додаток А). Доцільно використовувати робочий зошит, який використовується під час практичних занять та розроблені методичні матеріали для самостійної роботи здобувачів вищої освіти та виконання індивідуальних завдань.

Освітні матеріали, які можуть бути використані під час підготовки курсової роботи, розміщено у освітній платформі Moodle.

Інформація щодо оцінки ситуацій та прийняття управлінських рішень узагальнена у додатку Б до методичних рекомендацій.

6. Методи, технічні прийоми економічного аналізу

1. Табличний метод.
2. Графічний метод.
3. Метод порівняння.
4. Метод динамічних рядів.
5. Метод деталізації.
6. Аналітичні групування.
7. Метод абсолютних різниць.
8. Метод ланцюгових підстановок.
9. Метод прямих та обернених зв'язків.
10. Метод відносних різниць.
11. Метод процентних різниць.
12. Індексний метод аналізу.
13. Метод подовження факторних систем і подовження чисельника.
14. Метод формального розкладання.
15. Метод скорочення факторної моделі.
16. Метод розширення функцій моделей.
17. Метод пропорційного розподілу і часткової участі.
18. Інтегральний метод.
19. Симплексний аналіз.
20. Методи експертної оцінки.
21. Методи планування (прогнозування).

Під час підготовки курсової роботи необхідно використовувати методи факторного аналізу з метою виявлення чинників впливу на зміну результативних показників, встановлення причинно-наслідкових залежностей.

7. Форми статистичної звітності

Таблиця 3 Перелік форм статистичної звітності сільськогосподарських підприємств

№ з.п.	Назва форми звітності	Коротка назва форми звітності
1	Посівні площі сільськогосподарських культур під урожай 20_року	№ 4-сг (річна)
2	Внесення мінеральних, органічних добрив, гіпсування та вапнування ґрунтів під урожай 20_року	№ 9-б-сг (річна)
3	Сівба та збирання врожаю сільськогосподарських культур, проведення інших польових робіт на "___" _____ 20__року	№ 37-сг (місячна)
4	Стан тваринництва на "___" _____ 20__року	№ 24-сг (місячна)
5	Стан тваринництва за 20_р	№ 24 (річна)
6	Підсумки збору врожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду на 1 грудня 20_року	№ 29-сг (річна)
7	Збір урожаю сільськогосподарських культур на 1 грудня 20_року	№ 29-сг (меліорація) (річна)

8	Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 20__рік	№ 50-сг (річна)
9	Основні показники господарської діяльності фермерського господарства, малого підприємства у сільському господарстві за 20__рік	№ 2-ферм (річна)
10	Надходження цукрових буряків на переробні підприємства за січень-____20__року	№ 4-заг (місячна)
11	Наявність сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах у 20__році	№ 10-мех (річна)
12	Надходження худоби та птиці на переробні підприємства за січень____20__року	№ 11-заг (квартальна)
13	Надходження молока на переробні підприємства за січень-____20__року	№ 13-заг (квартальна)
14	Реалізація сільськогосподарської продукції за січень-____20__року	№ 21-заг (місячна)
15	Реалізація сільськогосподарської продукції за 20__рік	№ 21-заг (річна)
16	Наявність і надходження зернових та олійних культур на "____"____20__року	№ 1-зерно (місячна)
17	Наявність і надходження зернових та олійних культур на "____"____20__року	№ 1-зерно (піврічна)
18	Звіт про охорону атмосферного повітря за 20__р.	№ 2-ТП (повітря) (річна)
19	Добування водних біоресурсів за січень -____20__року	№ 1-риба (місячна)
20	Добування водних біоресурсів за 20__р.	№ 1-риба (річна)
21	Витрати на охорону навколишнього природного середовища та екологічні платежі за 20__р.	№ 1-екологічні витрати (річна)
22	Утворення та поводження з відходами за 20__року	№ 1-відходи (річна)
23	Ведення мисливського господарства за 20__р.	№ 2-тп (мисливство) (річна)
24	Лісогосподарська діяльність за 20__року	№ 3-лг (річна)
25	Лісогосподарська діяльність за__квартал 20__року	№ 3-лг (квартальна)
26	Баланс на____20__р.	№ 1 (річна, квартальна)
27	Звіт про фінансові результати за____20__р.	№ 2 (річна, квартальна)
28	Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва. Баланс	№ 1-м (річна, квартальна)
29	Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва. Звіт про фінансові результати	№ 2-м (річна, квартальна)
30	Звіт про рух грошових коштів за____20__р.	№ 3 (річна)
31	Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом)	№ 3-н (річна)
32	Звіт про власний капітал за____20__р.	№ 4 (річна)
33	Примітки до річної фінансової звітності за 20__рік	№ 5 (річна)
34	Додаток до приміток до річної фінансової звітності	№ 6 (річна)
35	Довідка про згоду підприємства органам державної влади надання даних з фінансової звітності	Довідка
36	Звіт з праці	№ 1-ПВ (місячна)
37	Звіт з праці	№ 1-ПВ (квартальна)
38	Звіт про кількість працівників, їхній якісний склад та професійне навчання	№ 6-ПВ (річна)
39	Звіт про витрати на утримання робочої сили за 20__рік	№ 1-РС (один раз на чотири роки)

Примітка: починаючи з 01 січня 2015 року приймання фінансової звітності Державною службою статистики України та Державною фіскальною службою України здійснюється за допомогою автоматизованої системи «Єдине вікно подання електронної звітності». Для сільськогосподарських виробників Держстат затвердив нові форми статистичних спостережень. З 2019 року вводяться у дію форми: Звіт про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами (форма № 24 (річна). Звіт про реалізацію продукції сільського господарства (№ 21-заг (річна). Звіт про надходження молока сирого на переробні підприємства (№ 13-заг (квартальна). 4. Звіт про реалізацію продукції сільського господарства (форма №21-заг (місячна)). Форма № 24, затверджена наказом Держстату від 10.05.2019 № 148, поширюється на юросіб, їх відокремлені підрозділи, які здійснюють сільськогосподарську діяльність. Форми затверджені наказом Держстату від 10.05.2019 року № 151 поширюються на юридичних осіб, які здійснюють сільськогосподарську діяльність (№ 21-заг (річна, місячна)) та на юридичних осіб, їх відокремлені підрозділи, які мають власні або орендовані переробні потужності та здійснюють перероблення молока сирого (№ 13-заг (квартальна)).

8. Форми первинних документів, які використовують сільськогосподарські підприємства

Таблиця 4 Перелік деяких форм первинних документів сільськогосподарських підприємств

№ з.п.	Назва форми	Коротка назва форми
1	Лімітно-забірна картка на отримання матеріальних цінностей	форма № ВЗСГ-1
2	Лімітно-забірна картка на отримання запасних частин	форма № ВЗСГ – 2
3	Акт про використання мінеральних, органічних і бактеріальних добрив та засобів хімічного захисту рослин	форма № ВЗСГ - 3
4	Акт про витрати насіння і садивного матеріалу	форма № ВЗСГ-4
5	Відомість дефектів на ремонт машин	форма № ВЗСГ-5
6	Товарна накладна	форма № ВЗСГ-7
7	Накладна внутрішньогосподарського призначення	форма № ВЗСГ-8
8	Книга складського обліку	форма ВЗСГ-10
9	Подорожній лист вантажного автомобіля	форма № 2
10	Табель обліку використання робочого часу	форма № 13
11	Обліковий лист тракториста-машиніста	форма № 67, 67а
12	Обліковий лист праці і виконаних робіт	форма № 66, 66а
13	Дорожній лист тракториста	форма № 68
14	Книжка бригадира з обліку праці і виконаних робіт	форма № 65
15	Талон шофера	форма № 77б
16	Талон комбайнера	форма № 77в
17	Реєстр відправлення зерна та іншої продукції з поля	форма № 77
18	Путівки на вивезення продукції з поля	форма № 77а
19	Реєстр приймання зерна та іншої продукції	форма № 78
20	Реєстр приймання зерна вагарем	форма № 78а
21	Відомість руху зерна та іншої продукції	форма № 80

6. Оцінювання здобувачів вищої освіти

Підготовка курсової роботи відбувається до початку періоду заліково-екзаменаційної сесії та подається на перевірку з метою оцінки її змістовного наповнення. Оцінювання здобувача вищої освіти відбувається за зміст курсової роботи, а також під час захисту курсової роботи.

Після перевірки курсової роботи на дотримання академічної доброчесності та її змісту, здобувач вищої освіти вносить відповідні коригування. Після змістовного доповнення курсової роботи здобувач допускається до захисту.

Таблиця 5 Шкала оцінювання ECTS

Сума балів за всі види освітньої діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
82-89	B	4 (добре)
75-81	C	4 (добре)
64-74	D	3 (задовільно)
60-63	E	3 (задовільно)
35-59	FX	не зараховано з можливістю повторного складання 2 (незадовільно)
0-34	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни 2 (незадовільно)

Курсові роботи формуються у електронний архів (репозитарій) кафедри та перевіряються на дотримання академічної доброчесності, у тому числі через оцінку формальних ознак.

Курсова робота виставляється окремою оцінкою.

Курсова робота повинна бути надана здобувачами вищої освіти для перевірки на кафедру за 10 днів до початку заліково-екзаменаційної сесії.

Критерії оцінювання курсової роботи на дотримання академічної доброчесності узагальнено у додатку В методичних рекомендацій.

7. Доступ до освітніх матеріалів

Усі освітні матеріали з навчальної дисципліни узагальнено в освітній платформі Moodle — <https://moodle.mnau.edu.ua/course/view.php?id=147>

Додаткові матеріали з навчальної дисципліни, методичні матеріали розташовано у репозитарії Миколаївського національного аграрного університету.

8. Прикінцеві положення

Забезпечення умов щодо розвитку окремого підприємства, регіону або країни має тісний взаємозв'язок і взаємозалежність із чинниками зовнішнього

середовища, які здійснюють безпосередній вплив на потенційні можливості у нарощуванні виробничих потужностей, ресурсного потенціалу, підвищенні конкурентних переваг.

Прийняття внутрішніх управлінських рішень на основі комплексної аналітичної оцінки діяльності окремої економічної системи не надає можливості мінімізувати негативний вплив усіх чинників зовнішнього середовища, і не лише через складність їхньої оцінки, а, переважно, через динамізм зовнішніх процесів і явищ. Методика оцінки ускладнюється і через вплив глобалізаційних процесів і явищ, вплив яких у довгостроковій перспективі обґрунтувати майже неможливо. Існує безліч методик оцінки і виявлення перспектив розвитку окремих економічних систем, але адаптація методик до практичного їхнього застосування залежить від складності системи оцінювання і її потенційних можливостей у адаптації до зовнішнього середовища. Актуальність дослідження підтверджує і факт розробки механізмів щодо формування умов сталого розвитку, поєднання економічних, соціальних і екологічних пріоритетів у розвитку окремих систем, від державної до локальної.

Формування вимог до системи і методології розв'язання проблемних аспектів досягається через визначення основних положень, або принципів системного підходу, які є досить загальними твердженнями і узагальнюють досвід роботи зі складними системами.

Такими принципами є: принцип остаточної або глобальної мети; принцип єдності; принцип функціональності; принцип розвитку. Що підтверджує необхідність використання системного підходу у обґрунтуванні впливу чинників зовнішнього середовища. При цьому важливими властивостями системи є: комунікативність, інтегративність, ступінь рівноваги та стійкості, адаптація, які визначають ступінь зв'язку із зовнішнім середовищем; чинники (фактори впливу), які утворюють і зберігають систему; здатність зберігати стан розвитку за відсутності системних кризових явищ; здатність системи повертатися до попереднього стану з урахуванням етапів життєвого циклу; здатність системи до цілеспрямованого пристосування до внутрішніх і зовнішніх умов.

Адаптація систем до зовнішнього середовища повинна проходити з урахуванням можливостей щодо мінімізації ризиків і виявлення потенційних конкурентних переваг, у тому числі з метою формування умов щодо сталого розвитку. Сталий розвиток системи надає можливість більше уваги приділяти розвитку окремих галузей економіки для забезпечення продовольчої, фінансової та екологічної безпеки, стійкості споживчих цін, зростанню рівня доходів та заощаджень, відновленню внутрішньої та зовнішньої рівноваги, формуванню умов щодо розвитку.

Інструменти економічного аналізу дозволяють визначити тенденції зміни основних процесів та явищ, визначити пріоритетні чинники впливу, обумовити можливості щодо подальшого розвитку підприємству, його адаптації до змін під впливом сукупності внутрішніх та зовнішніх чинників.

9.Рекомендована література

1. Антонюк О. П., Ступницька Т. М. Економічний аналіз : посібник. Київ : Патерик, 2021. 320 с.
2. Безрутенко С. М. Фінансовий аналіз : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 272 с.
3. Воронко О. С. Економічний аналіз : посібник. Київ : Патерик, 2021. 280 с.
4. Гадзевич О. І. Основи економічного аналізу і діагностика фінансово-господарської діяльності підприємств : навч. посіб. Київ : Патерик, 2020. 180 с.
5. Довідник економіста сільськогосподарського підприємства / НААН України. Київ : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2017. 613 с.
6. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства : навчальний посібник / Т. Д. Костенко та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 400 с.
7. Економічний аналіз: теорія і практика / А. В. Рибчук та ін. Київ : Патерик, 2020. 220 с.
8. Економічний аналіз: теорія і практика : навчально-методичний посібник / А. В. Рибчук, О. А. Ковенська, Н. М. Покотилова В. І. Антофій. Житомир : Рута, 2020. 220 с.
9. Клочан В. П., Вишневіська О. М., Костаневич Н. І. Організація і методика економічного аналізу : навч. посіб. Миколаїв : МДАУ, 2010. 178 с.
10. Клочан В. П., Костаневич Н. І., Рожкова Н. Ю. Економічний аналіз : навчальний посібник. Миколаїв : МДАУ, 2003. 177 с.
11. Косова Т. Д. Організація і методика економічного аналізу : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 528 с.
12. Крамаренко Г. О., Чорна О. Є. Фінансовий аналіз : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008, 392 с.
13. Мних Є. В, Економічний аналіз : підручник. Київ : ЦНЛ, 2003. 213 с.
14. Нестерчук Ю. О. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. Київ : Патерик, 2020. 272 с.
15. Організація і методика економічного аналізу : практикум. Т. І. / В. П. Клочан та ін. Миколаїв : МДАУ, 2009. 241 с.
16. Організація і методика економічного аналізу : практикум. Т. II. / В. П. Клочан та ін. Миколаїв : МДАУ, 2009. 250 с.
17. Попович П. Я. Економічний аналіз суб'єктів господарювання : навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 360 с.
18. Сарапіна О. А., Пінчук Т. А., Стефанович Н. Я. Організація і методика економічного аналізу : навчальний посібник. Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2013. 314 с.
19. Сарапіна О. А., Пінчук Т. А., Стефанович Н. Я. Практикум з фінансового аналізу : навчальний посібник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 226 с.
20. Тарасенко Н. В. Економічний аналіз : практикум. Київ : Патерик, 2018. 296 с.
21. Черниш С. С. Економічний аналіз : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 310 с.
22. Школьник І. О. Фінансовий аналіз : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 368 с.

23. Шубіна С. В. Фінансовий аналіз : практикум. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 296 с.

Додатки Додаток А*

Таблиця А1 Розміри виробництва підприємства

Показники	Роки		В середньому за 5 років	у % до	
	20__	20__		Базисного року	Середнього значення
Вартість валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2016 року), тис.грн., в т.ч.: - рослинництва - тваринництва Дохід (виручка) від реалізації, всього тис. рн., в т.ч.: - від рослинництва - від тваринництва Середньорічна чисельність робітників, осіб Площа сільськогосподарських угідь, га Середньорічна вартість активів, тис.грн.					

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А2 Розмір та структура доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції, товарів, робіт та послуг

Види продукції, галузі	20_ р.	20_ р.	20_ р.	В середньому	Структура, %
Зерно Цукровий буряк Соняшник Овочі Інша продукція рослинництва					
Разом по рослинництву					
Скотарство, всього: - молоко - приріст живої маси ВРХ Приріст живої маси свиней Птахівництво Інша продукція тваринництва					
Разом по тваринництву					
Разом по рн. ькогосподарському виробництву					
Промислова переробка Роботи та послуги					
Всього					100,0

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А 3 Аналіз конкурентоспроможності підприємства

Показники	Бальна оцінка	Підприємство	Конкурент
Асортимент продукції:			
- дуже широкий	5		
- широкий	4		
- не дуже широкий	3		
- вузький	2		
- дуже вузький	1		
Якість продукції:			
- відмінна	5		
- добра	4		
- задовільна	3		
- незадовільна	2		
Прийнятна для покупця ціна:			
- дуже висока	1		
- висока	2		
- середня	3		
- низька	4		
- мізерна	5		
Охват ринку:			
- дуже широкий;	5		
- широкий	4		
- середній	3		
- вузький	2		
- дуже вузький	1		
Величина витрат на рекламу:			
- значна	5		
- середня	4		
- незначна	3		
- майже відсутня	2		
- відсутня	0		
Відомість продукції що виробляється;			
- дуже відома	5		
- відома	4		
- відома окремим сегментам ринку	3		
- відома окремим покупцям	2		
- невідома	0		
Ступінь готовності до постачання:			
- високий	5		
- середній	4		
- низький	3		
- дуже низький	2		
Ступінь оновлення видів продукції:			
- високий	5		
- середній	4		
- низький	3		
- дуже низький	2		
- не оновлюється	0		
Разом:			

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А 4 Оцінка ринків збуту при реалізації продукції

Показники	Ринки збуту					
	На переробку для власних потреб	На ринок у роздріб	На ринок оптом	Інші канали	Переробні	
					Власні потужності	інші виробники
Обсяг реалізації, ц						
Собівартість реалізованої продукції, тис.грн.						
Середня ціна реалізації 1 ц, рн..						
Дохід (виручка) від реалізації, тис.грн.						
Прибуток (збиток) від реалізації, тис.грн.						
Прибуток отриманий в розрахунку на одиницю продукції, рн..						
Рентабельність продукції, %						
Рентабельність продажу, %						

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А 5 Коефіцієнт еластичності попиту на продукцію в залежності від ціни

Роки	Ціна 1 ц, грн		Попит на продукцію в розрахунку на одну людину		Коефіцієнт еластичності попиту (E)
	Фактична (P)	Приріст у % до попереднього року	Фактичний (Q)	Приріст у % до попереднього року	
1	2	3	4	5	6=5/3

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А6 Склад і структура земельного фонду

Види земельних угідь	Земельний фонд				Сільськогосподарські угіддя			
	20_р.		20_р.		20_р.		20_р.	
	Га	%	Га	%	Га	%	Га	%
Рілля Багаторічні насадження Сіножаті Пасовища								
Сільськогосподарські угіддя						100,0		100,0
Площа лісу Ставки і водоймища Присадибні ділянки Інші землі					X	X	X	X
					X	X	X	X
					X	X	X	X
					X	x	X	X
Загальна земельна площа		100,0		100,0	X	x	X	X

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А7 Інтенсифікація використання земельних ресурсів підприємства

Показники	20_р.	20_р.	Відхилення, %
Припадає на 1 га землі у обробітку: - основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення, рн.. - виробничих витрат, рн.. Питома вага в сільськогосподарських угіддях, %: - оброблюваних земель - зрошуваних земель Одержано на 1 га оброблюваних земель, рн.: вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.) валового доходу від сільського господарства прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції			

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А 8 Інтенсифікація використання виробничих засобів підприємства

Показники	20_ р.	20_ р.	Відхилення, %
<p>Припадає на 100 грн. вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.):</p> <p>основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення, рн..</p> <p>Припадає добрив на 100 грн. вартості валової продукції рослинництва (в постійних цінах 2016 р.), кг:</p> <p>мінеральних добрив;</p> <p>органічних добрив;</p> <p>Припадає кормів, ц к.од. на:</p> <p>одна умовну голову худоби та птиці;</p> <p>100 грн. вартості валової продукції тваринництва (в постійних цінах 2016 р.);</p> <p>Одержано на 100 грн. основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення, рн..:</p> <p>вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.);</p> <p>валового доходу від сільського господарства;</p> <p>прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції;</p> <p>Припадає на одну умовну голову худоби та птиці, рн..:</p> <p>вартості валової продукції тваринництва (в постійних цінах 2016 р.);</p> <p>валового доходу;</p> <p>прибутку від реалізації продукції</p>			

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А 9 Використання трудових ресурсів на підприємстві

Показники	20_ р.	20_ р.	Відхилення, %
Припадає на одного середньорічного працівника: основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення, рн.. витрат на оплату праці, рн.. Відпрацьовано середньорічним робітником за рік, люд.-год. Припадає на 100 грн. вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.), рн.. витрат праці, люд.-год. витрат на оплату праці, рн.. Отримано на одного працівника сільського господарства, рн.. вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.) валового доходу від сільського господарства прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції			

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А 10 Узагальнюючі показники інтенсифікації сільськогосподарського виробництва на підприємстві

Показники	20_ р.	20_ р.	Відхилення, %
Виробничі витрати на 1 грн. вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.), рн.. Рентабельність сільського господарства, % Загальна рентабельність (Норма прибутку), %			

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А 11 Продуктивність праці на підприємстві

Показники	20_ р.	20_ р.	20_ р. в % до 20_ р.
Вироблено вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.) у розрахунку на: - середньорічного працівника, рн.. - одну людину-годину Припадає валового доходу, рн.. на: - середньорічного працівника - одну людину-годину			

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А 12 Рівень заробітної плати на підприємстві

Показники	20_р.	20_р.	Відхилення, %
Річний фонд оплати праці, тис.грн.			
В т.ч. відрахування на соціальні заходи, тис.грн.			
Середньорічна заробітна плата одного працюючого підприємства, рн..			
Середньорічна заробітна плата одного робітника сільського господарства, рн..			
Середньомісячна заробітна плата одного робітника підприємства, рн..			
Середньомісячна заробітна плата одного робітника сільського господарства, рн..			
Середньорічний виробіток товарної продукції на одного робітника підприємства, рн..			
Середньорічний виробіток товарної продукції на одного робітника сільського господарства, рн..			

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А 13 Склад та структура фонду оплати праці робітників підприємства

Показники	20_р.		20_р.	
	тис. рн..	Питома вага, %	тис. рн..	Питома вага, %
Робітники основного виду діяльності				
Середньорічна чисельність, рн..		-		-
Оплата за відрядними розцінками				
Погодинна оплата за тарифними ставками				
Доплати: - за роботу у понаднормовий час - за цілоденні і внутрішньозмінні простої не з вини робітників - за роботу у нічний час - за суміщення професій - інші доплати робітникам				
Оплата щорічних і додаткових відпусток				
Винагороди за підсумками роботи за рік				
Інші винагороди і заохочення, що входять у фонд оплати праці				
Фонд оплати праці робітників зайнятих в сільськогосподарському виробництві				
Інші робітники та службовці				
Середньорічна чисельність, рн..		-		-
Оплата за основними окладами				
Винагороди за підсумками роботи за рік				
Фонд оплати праці спеціалістів і службовців				
Фонд оплати праці в цілому на підприємстві		100,0		100,0

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А 14 Ефективність використання основних виробничих засобів підприємства

Показники	20_ р.	20_ р.	Відхилення, %
Отримано на 1 гривню основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення, рн...: - вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2016 р.) - валового доходу від сільського господарства - прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції			

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А 15 Обсяг, структуру прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор (регіональний аспект), тис. рн.. США

Регіон	Роки			20__р. у % до	
	20__	20__	20__	20__р.	20__р.
Разом					
міста					
Миколаїв					
Вознесенськ					
Очаків					
Первомайськ					
райони					

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А 16 Склад та структура капітальних інвестицій за видовою структурою у економіку

Капітальні інвестиції	Тис.грн.	%
Освоєно капітальних інвестицій		100,0
Інвестицій у матеріальні активи		
У т.ч. - інвестиції в основний капітал - витрати на інші необоротні матеріальні активи - капітальний ремонт - довгострокові біологічні активи тваринництва - придбання нових та існуючих будівель та споруд		
Інвестиції у нематеріальні активи		
Інші види		

Джерело: сформовано авторами

Таблиця А 17 Розрахунок валового доходу по підприємству

Показники	Порядок розрахунку	Результат
Рослинництво		
Врожайність, ц/га - зернових культур - технічних культур		
Площа посіву, га - зернових культур - технічних культур		
Валовий дохід в розрахунку: - 1 га посіву зернових культур - 1 га посіву технічних культур		
Витрати на оплату праці в розрахунку: - 1 га посіву зернових культур - 1 га посіву технічних культур		
Чистий дохід в розрахунку: - 1 га посіву зернових культур - 1 га посіву технічних культур		
Тваринництво		
Вироблено приросту живої маси, ц: - ВРХ - свиней		
Валовий дохід в розрахунку: - 1 голову ВРХ - 1 голову свиней		
Витрати на оплату праці в розрахунку: - 1 голову ВРХ - 1 голову свиней		
Чистий дохід в розрахунку: - 1 голову ВРХ - 1 голову свиней		
По підприємству		
Валовий дохід всього, тис.грн.		
Витрати на оплату праці всього, тис.грн.		
Чистий дохід всього, тис.грн.		

Джерело: сформовано авторами

Примітка: табличний матеріал для проведення факторного аналізу розміщено у робочому зошиті з навчальної дисципліни «Аналіз господарської діяльності», «Організація і методика економічного аналізу».

Додаток Б

Оцінка ситуацій

В основу процесу управління покладено прийняття управлінських рішень. Управлінські рішення спрямовані на розв'язання конкретних управлінських завдань, які мають такі характерні ознаки:

- вони можуть містити невизначені, а в деяких випадках і суперечливі умови;
- в них може бути відсутня достатня інформація про можливі способи її вирішення, відсутні чіткі алгоритми вирішення;
- управлінські задачі часто вирішуються в умовах обмеженого часу.

Найважливіше питання процесу управління полягає в тому, як організація може виявляти свої проблеми і як вона їх може вирішувати. Кожне господарське рішення має бути націлене на якусь проблему, а правильне її розв'язання – це таке рішення, що дає максимум вигод для організації.

Отже, проблеми виникають, коли в організації складається ситуація, яка відрізняється від запланованої. Ситуація описується сукупністю чинників та умов як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

До внутрішніх чинників, які залежать від самої організації, відносяться її цілі та стратегія, технологія та ресурси, операційна система та система управління. Дія зовнішніх чинників є складовою середовища, в якому працює організація і можуть бути як прямими, так і опосередкованими, як загрозливими для неї, так і надавати нові можливості.

Рівні відповідальності:

- керівник (директор або власник)
- головний бухгалтер
- фінансовий директор
- комерційний директор
- маркетолог
- керівники підрозділів, відділень, департаментів, логіст
- аналітик, фахівець облікового, обліково-аналітичного, планового відділу

Елементом управлінського процесу є рішення. У широкому розумінні рішення – це творчий процес вибору однієї або декількох альтернатив із множинності можливих варіантів (планів) дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей. Проте управлінське рішення має дещо ширше трактування, ніж рішення взагалі. Людина у своєму житті приймає багато різних рішень, але вони здебільшого стосуються її особисто, організації її власної діяльності. Управлінські ж рішення спрямовані на організацію колективної праці і приймаються людиною, яка має для цього необхідні владні повноваження.

Управлінське рішення – це процес, який реалізується суб'єктом управління і визначає дії, спрямовані на вирішення поставленого завдання в наявній чи спроектованій ситуації.

За допомогою рішень:

- встановлюються цілі діяльності;
- закріплюються люди за посадами і робочими місцями;

- визначаються функції, права і відповідальність працівників;
- встановлюються правила поведінки на роботі;
- розробляється система заходів щодо заохочення і стягнення працівників;
- розподіляються ресурси – матеріальні, трудові, фінансові тощо;
- оцінюється якість продукції та ін.

Управлінські дії:

- покриття понесених втрат винними особами
- списання збитків на форс-мажор
- звільнення посадових осіб
- кадрові зміни
- зміна формату прийняття рішень (від колективних до індивідуальних, від індивідуальних до колективних)
- додаткова штатна одиниця
- залучення фахівців зі сторони
- підвищення кваліфікації
- мотиваційні заходи (частина прибутку за результативність заходів)
- поєднання тактичних завдань та оперативних рішень з огляду на зміну ситуації на ринку (швидкість прийняття рішень).

Рівні прийняття управлінських рішень

Залежно від ступеня раціональності і ясності критеріїв оцінки альтернатив розрізняють наступні типи рішень.

Інтуїтивні рішення. Це рішення, що приймаються на основі відчуття того, що воно правильне. Менеджер свідомо не розглядає сильні та слабкі сторони різних варіантів, часто навіть не осмислює їх, а просто робить вибір на користь одного з них, не спираючись ні на які аргументи, але лише на інтуїцію. Такі рішення домінують в повсякденному житті, хоча часто зустрічаються в рішенні організаційних проблем.

Рішення, засновані на судженнях. Такі рішення приймаються на основі знань і накопиченого досвіду. В основі рішень подібного типу лежить прогноз майбутніх результатів рішення, заснований на аналогії з минулими ситуаціями і результатами минулих рішень. Переваги цього методу в швидкості прийняття рішень. Відсутність несподіваних, інноваційних рішень, опора на минулий досвід в якійсь мірі гарантує від грубих помилок.

Раціональні рішення. Як правило, це кращі рішення. Раціональний підхід передбачає формування всіх можливих розумних альтернатив рішення, розробку критеріїв їх оцінки та вибір на цій основі кращого варіанту.

Залежно від того на якому рівні в управлінській вертикалі знаходиться керівник, змінюється складність завдань щодо прийняття рішень; його відповідальність; негативні наслідки для організації в разі прийняття неправильного рішення, невірного визначення критеріїв або вибору неактуальної на часі альтернативи. Відповідним чином змінюються і вимоги до майстерності, досвіду та навичок прийняття управлінських рішень.

Додаток В

Таблиця В 1 Інформація щодо критеріїв оцінювання наукових робіт, публікацій, повідомлень, наукових доповідей, курсових робіт, звітів з практичної підготовки з дотримання академічної доброчесності*

Критерії	Рівень оригінальності твору	Рекомендації	Примітка (рівні відповідальності)
понад 75%	Високий	Текст вважається оригінальним та не потребує додаткових дій щодо запобігання неправомірним запозиченням.	Наукові керівники, науково-педагогічні працівники
від 55 до 75%	Задовільний	Наявні окремі ознаки академічного плагіату. Слід пересвідчитись у наявності посилань на першоджерела для цитованих фрагментів. Передається на розгляд відповідальній особі (особам), яка (які) визначають необхідність повторної перевірки.	Наукові керівники, науково-педагогічні працівники
від 35 до 55%	Низький	Наявні певні ознаки академічного плагіату, але матеріал може бути прийнятий за умови доопрацювання з обов'язковою наступною перевіркою на оригінальність доопрацьованого твору.	Наукові керівники, науково-педагогічні працівники
менше 35%	Неприйнятний	Наявні істотні ознаки плагіату. Матеріал до розгляду не приймається.	Наукові керівники, науково-педагогічні працівники

*Примітка: відповідно до Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату у Миколаївському національному аграрному університеті.

Навчальне видання

Методичні рекомендації
для підготовки курсової роботи
здобувачами вищої освіти
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
з навчальної дисципліни «Аналіз господарської діяльності»

Укладачі:

Вишневська Ольга Миколаївна

Усикова Олена Миколаївна

Костирко Алла Георгіївна

Технічний редактор: О.М. Вишневська

Комп'ютерна верстка: О.М. Вишневська

Формат 60*84/16. Ум.друк.арк. _____

Тираж _____ прим. Зам. № _____

Надруковано у видавничому відділі

Миколаївського національного аграрного університету

54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №4490 від 20.02.2013 р